

הבלש כהסטוריון אופטימי

שרלוק הולמס וד"ר ווטסון באיור של סידני פאג'ט. "ביטוי מיידי למיקצב ההסטורי של הטווח הקצר".

פעם אחר פעם נשאל הרקול פוארו, גיבורה הבלגי האקסטראוגנטי של אגאתה כריסטי, "מה באמת קרה, מסייה פוארו?" ואילו השותפים בעלילה חוזרים ומאשרים באוזניו, אחרי שמסרו את עצמם, כי "כך זה באמת היה". במובן זה, פוארו הוא התגלמותו המושלמת של ההסטוריון האופטימי נוסח המאה ה-19. באמונתו כי אפשר לתאר את העבר ולשחזרו "כפי שהיה באמת", מממש הבלש הקלאסי את המודל של ההסטוריון על-פי ליאופולד פון ראנקה: הוא גם משחזר את האירועים "כפי שהיו באמת" וגם מסתפק בשיחזור כשלעצמו, בלי לשפוט את האירועים ואת הגיבורים שיפוט הסטורי כלשהו.

הולמס, כידוע, ארכיון פרטי ממוין ומקוטלג, ובעזרתו הוא משיג במהירות רבה כל פיסת מידע הנחוצה לו והוא מסוגל ללא קושי לרשום לפניו תקדימים שונים המהווים בסיס להסקת המסקנות. דוגמה מפורסמת להפעלת שיטותיו של הבלש בחקר ההסטוריה, מצויה בספרה של ג'וזפין טיי, *The Daughter of Time* (בעברית: בתו של הזמן), שם מנצל מפקח משטרה בריטי את השעות הארוכות של בטלה מאונס בבית-החולים כדי לבלוש בעברו האפל של המלך ריצ'ארד השלישי ולחשוף את המגמתיות הברורה במחזה שכתב ויליאם שקספיר על אודותיו. נוכל, כמדומה, לומר בכיטחה כי בעוד שההקבלה בין הבלש להסטוריון היא נדירה למדי, הרי ההקבלה בין הבלש למדען ולאיש המדע היא שכחה הרבה יותר. אין ספק שדמותו של שרלוק הולמס תרמה תרומה נכבדה לקישור מקובל ושכיח זה.

תבניות-העומק של החברה

יש עוד דפוס זיקה אחד בין הספרות הבלשית לבין המחקר ההסטורי. העובדה שהז'אנר הזה עלה ופרח בעת ובעונה אחת עם הרומן הריאליסטי (ויחד עם הרומן ההסטורי!), גרמה להעלאת הטענה כי לפנינו ז'אנר שהוא בן-זמנו ועל כן משקף הוא את זמנו ובעיקר את החברה שבה הוא מתרחש. הסיפורים של סר ארתור קונן-דויל מתרחשים ברובם בעיר הגדולה, או מוטב בכרך, ולמעשה תלויה עלייתו של הבלש הקלאסי בהופעת הכרך הגדול על בעיותיו החדשות. הסיפור הבלשי, על-פי השקפה זו, מהווה שיקוף ספרותי נאמן של קטעים מן המציאות החברתית והפוליטית החדשה במחצית השנייה של המאה ה-19, וכמו ז'אנרים פופולריים אחרים, הוא, מהווה סיסמוגרף רגיש — ובעיקר מהיר-תגובה — לתמורות המתחוללות על פני השטח. אם תרצו הרי הז'אנר הבלשי, כמו הז'אנרים הפופולריים

עניינו של מאמר זה הוא הזיקה בין הז'אנר של הסיפור הבלשי לבין ההסטוריוגרפיה והגישה ההסטורית. תמוה למדי כי הקולמוסים הרבים שכתבו על התפתחותו של הסוג הספרותי הפורולרי הזה כמעט שלא נגעו בזיקה עמוקה זו. בעיקרו של דבר, אבקש לטעון כי הסיפור והרומן הבלשי מבטאים יותר מכל את התודעה ההסטורית כפי שהתפתחה במאה ה-19, וכי הבלש הקלאסי הוא בן-דמותו של ההסטוריון האופטימי. כלומר, ההסטוריון המאמין שיש ביכולתו לשחזר את העבר ההסטורי על-ידי איסוף העובדות ומיון השיטתי, בלי שיהיה לו צורך בתיאוריה הסטורית או במודל הסטורי כלשהו.

אבל נפתח אולי בקישורים פשוטים ומוכרים יותר, ותחילה בהסטוריון כבלש. פעמים הרבה נמצא את הצירוף "עבודה בלשית" בהקשר של מחקר הסטורי או חקירה הסטורית. הכוונה היא, בדרך כלל, לשיטת החקירה, לטכניקות הדומות שההסטוריון והבלש משתמשים בהן. כשאומרים שההסטוריון עשה "עבודה בלשית" או "השקיע מאמץ בלשי" בחיפוש אחרי העובדות או הראיות או בביקורת הטקסט וסיום וכדומה, הכוונה היא בדרך כלל ל"עבודת הרגליים" של ההסטוריון: חיפוש אחרי עדים לא ידועים, בחינה חוזרת של מסמכים שונים, קריאה זהירה, בין השורות, של פרוטוקולים, ועוד. ואף על פי כן, למרות הדמיון הרב בטכניקות, כמעט שלא נמצא בספרות בלש מקצועי שהוא גם הסטוריון מקצועי או אפילו חובב. ד"ר ווטסון פוגש לראשונה את שרלוק הולמס במעבדה, לא בספרייה האוניברסיטית. לא מעט הסטוריונים, דגולים יותר ודגולים פחות, השתעשעו בכתיבתה של ספרות בלשית, אך בלש שהוא גם פרופסור להסטוריה עתיקה או ימי-ביניים הוא יצור נדיר מאוד. גם הבלש עצמו אינו מצטיין בדרך כלל בהשכלה הסטורית רחבה ומעמיקה. אכן, הוא בקי במדיניות הבינלאומית בת-זמנו והוא יודע די הצורך על המתרחש סביב. ברשותו של

(הלא-קנוניים) הקרובים לו, נותן ביטוי מידי ל"מיקצב ההסטורי של הטווח הקצר", בין שמדובר בתמורות חברתיות ובין שמדובר בהתפתחויות מדעיות, טכנולוגיות וכדומה. כנגד טענה זו, טוענים אחרים (ראה למשל, מאמרו של ויליאם איידלוטה בספר *Dimen's of Detective Fiction*), כי הז'אנר הבלשי הוא ז'אנר לא-ריאליסטי מובהק, שמיזג יסודות של סיפור ההרפתקה, של הסיפור הגותי ושל הסיפור הביתי (domestic), והוסיף להם יסוד חדש למן סיפוריו הראשונים של אדגר אלן פו (1809-1849). אולם היעדר הריאליזם לא מתפרש אצל איידלוטה, כהיעדר מתן ביטוי לאלמנטים "אמיתיים" של המציאות אלא כתי-אור לא-מהימן שלה. ובכל זאת, יכול הסיפור הבלשי לשמש מקור הסטורי משום היותו ביטוי מובהק לדפוסי מחשבה ולסטריאוטיפים מקובלים. הנחת-היסוד בטענה הזאת היא שדווקא הספרות הפופולרית משקפת את "רוח התקופה" בהיותה מבוססת על קונוונציות ועל סטריאוטיפים תוך חזרה על פורמולה קבועה. בעוד שבספרות ה"גבוהה" או המוכרת (הקנר-נית), עמדתו הסובייקטיביות של הסופר-האמן משפיעה על התיאור, הרי בסיפור הפופולרי הצמוד לפורמולה מחייבת, ניתן השיחזור המהימן לפנטזיות של החברה בזמן נתון וכמ-קום מוגדר. הסיפור הבלשי משקף ומשחזר את תבניות-העומק של החברה והתרבות, העומ-דות ביסוד עמדות בשאלות פוליטיות, חבר-תיות, תרבותיות. בקצרה, אם רצונך לדעת מה היו מחשבותיהם הגלויות והסמויות של בני אדם בזמן מסוים עליך לקרוא את הספרות הפופולרית שהירבו לקרוא, משום שספרות זו באה ליצור ריגושיות מוכרת ולספק אילויות מוכרות ורצויות.

על טענה נפוצה למדי זאת ניתן להשיב כי ההסטוריון החברתי וההסטוריון של התרבות יכולים למצוא טקסטים עשירים ויציגים הרבה יותר מאשר ספרות פופולרית כדי ללמוד מהם על מנטליות חברתית-תרבותית בזמן נתון. יש ברשותם די Human documents בלי שיד-דקן למבול העצום של "הספרות בפרוטה" לסוגיה. במקום שבו יש להסטוריון בעיה של עודף מקורות, אין שום סיבה שיפנה למקור, שהוא בכל מקרה משני ובעל אותנטיות מפק-פקת. דברים אלה אינם צריכים להשכיח את העובדה כי לעתים תכופות למדי, כפי שכבר צויין קודם לכן, דווקא הז'אנרים הפופולריים מאירים תחומי חיים שהספרות המכובדת

שרלוק הולמס, משקף את תדמית המדע ודימוי המדען בתרבות האירופית בשלהי המאה ה-19.

מתעלמת מהם או מזניחה אותם מתוך שיקולים משלה.

הבלש ותדמית המדע

נעבור עתה לעיון קצר בסוגיית הדמיון בין הבלש לאיש-המדע, הקבלה שגורה למדי ששרלוק הולמס הוא אביה-מולידה. על-פי טענה זו, אי-אפשר להבין את השפעתו של הז'אנר הבלשי בשלהי המאה ה-19 שלא על רקע התפתחותו של המדע האמפירי. הולמס, על-פי זה, משקף את תדמית המדע ודימוי המדען בתרבות האירופית של שלהי המאה ה-19, כפי שגרו וולף, גיבורו של רקס סטאוט (1886-1975), שהוא כפילו המודרני של הולמס, משקף את תדמית המדע במחצית השנייה של המאה ה-20. מובן כי טענה זו מעוררת מצדה את השאלה, המעסיקה בעיקר הסטוריונים של המדע ופילוסופים של המדע, האמנם השיקוף הזה נכון? האמנם דרך החשיבה המדעית, דרך הסקת המסקנות ואי-סוף העובדות המוצגת בספרות הבלשית הקלאסית, היא גם דרכו של המדען? האם הבלש פועל בדרך אינדוקטיבית או דדוקטיבית וזו? האם התיאוריה קודמת לאיסוף העובדות או שתחילה בא איסוף העובדות ורק לאחר מכן מוסקות המסקנות בדרך של אלמינציה, כלומר בדרך אינדוקטיבית של היקש מן הפרט (הפר-טים) אל הכלל? מה מקומה של המחשבה השיטתית לעומת מקומן של האינטואיציה וההשראה?

דעתי היא כי הדיון הרחב-למדי בסוגיה זו, מתעלם במקרים רבים מן הטקסט עצמו ומא-פיו של הסיפור הבלשי. הוא התרכז במתודה ולא בהנחות-היסוד, אבל מוטב אולי לפנות תחילה לשרלוק הולמס עצמו, שהוא בעל תודעה עצמית מפותחת ביותר. הוא מוצג ברומן הראשון, *Study in Scarlet*, חקירה בשני (1887), כבקי גדול בכימיה ובעל ידע מוגבל במקצועות אחרים של מדעי הטבע (בוטניקה, אנטומיה, גיאולוגיה). אבל ראוי לשים לב כי הוא בעל ידע עצום בספרות הסנסציונית וכאמור בעל בקיאות "הסטורית" עצומה בתולדות הפשיעה הבינלאומית. הוא קרא כל מה שכתבו על נסיבות מותו של ואן יאנסן באוטרקט. הוא אומר לאיש המשטרה, "אין חדש תחת השמש. הכל כבר קרה פעם." ההסטוריה מספקת את התקדימים והדגמים של כל מה שאירע וכל מה שעתיד להתרחש. הולמס הוא בראש ובראשונה האב-טיפוס המובהק של דמות מרכזית במאה ה-19, דמותו של המדען החובב, בתחום המחקר ההסטורי,

המחקר הארכיאולוגי או הגיאוגרפי. פעמים רבות הוא נדרש להסביר את אופי התחביב שלו (תחביב שהוא מקצוע) ואת שיטות עבודתו. הוא מנסח פעמים מספר את הפילוסופיה של המקצוע: החיים הם שרשרת ארוכה אחת שניתן לדעת את טבעה על-פי חוליה אחת מתוכה. הוא משתבח ביכולתו להבחין בראיות עובדתיות ולהסיק מהן מסקנות אמפיריות שונות, המבוססות בין השאר גם על ידע מאורגן מוקדם. אבל עיקר הדגש הוא, כמובן, על דרך החשיבה. כאן מבחין הולמס בין היקש סינתטי להיקש אנאליטי. בחיי היום-יום, הוא מרצה בפני ד"ר ווטסון בחקירה בשני, ההיקש הסינתטי הוא שימושי ומקובל, כלומר, ההיקש קדימה, הסקת המסקנה ממה שהיה על מה שיהיה; אבל הבעיה האמיתית היא כיצד לחשוב ולהקיש לאחור. כנגד כל חמישים בני-אדם שיכולים להקיש היקש סינתטי, יש רק אחד היכול להקיש היקש אנאליטי. ובכן, הולמס עצמו, שהבסיס הפוזיטיביסטי והדד-וינסטי של חשיבתו גלוי לעין, קובע למעשה את זיקתו למחקר ההסטורי. הוא אינו מתעניין במה שיהיה או עתיד להיות אלא במה שכבר היה; במקרה האחד והיחיד העומד בפני עצמו שאותו ניתן להבין רק על רקע של מקרים רבים אחרים וביחס אליהם. אנשים רבים, הוא ממשיך בשרשרת טיעוניו באוזני ווטסון הנאמן, יכולים לדעת מה יהיו התוצאות של שלשלת מאורעות, אבל מעטים יוכלו להגיע להכרה מה היו הסיבות לאותם מאורעות, ומה היו השלבים שהובילו בהכרח לאותן התוצ-אות. זהו ההיקש לאחור או ההיקש האנאליטי. הבלש ניצב בפני תוצאה, לא בפני הבלתי-נודע או האפשרי; המקרה שהוא עומד לפניו הוא מקרה כשלעצמו סגור וחתום, שעליו לחדור לתוכו, לבחון את מרכיביו ויסודותיו לשחזר את התפתחותו, ולתאר אותה. עניינו כל מקרה כשלעצמו — ולא ההכללה.

כשרון אנאליטי ודמיון יוצר

מכאן יש לשאול מהו הקשר בין איסוף העוב-דות והכשרון של ההיקש האנאליטי, שהוא גם כשרון מלידה וגם כשרון נרכש. לבין התיאור-ריה? פעמים רבות עולה שאלה זו על הפרק כאשר נטען כי לבלש יש תיאוריה עוד קודם לתחילת מעשה הבילוש עצמו, ולעתים תכר-פות מזהיר הבלש על ה"אני מאמין" שלו. כי אין לגבש "תיאוריה" (כמובן לא במובן של "תיאוריה כוללת") לפני שכל העובדות נמצ-אות בידך. כמה עובדות צריך לפני גיבוש ה"תיאוריה", והאמנם ניתן לארגן את העובדות

ולהסיק מהן מסקנה חד-משמעית ללא הנחות מוקדמות כלשהן? התשובה הפשוטה של הולמס היא כי על הבלש לדעת מה הוא מחפש ועליו לדעת לחפש את מבוקשו. לד"ר ווטסון נדמה פעמים רבות כי די להולמס בכמה ראיות ובניתוחן כדי לבנות מערכת של הנחות המס-בירה את כל העובדות. הוא עצמו מנסה כל העת לנחש, לא מה מצא הולמס בראיות השר-נות, אלא איוו מערכת של הנחות ניסח כתוצאה מהן. אבל הולמס מדבר דברים ברורים ומפור-שים על הקשר בין התצפית, האיסוף וההיקש לבין התיאוריה. "הרי זה מישגה גדול", הוא אומר לד"ר ווטסון בסיפור *A Scandal in Bo-emia* (שערוריה בבוהמיה), לנסח תיאוריות לפני שיש לך עובדות. הסכנה היא שהחוקר ינסה להתאים את העובדות לתיאוריה המוק-דמת במקום שיתאים את התיאוריות לעוב-דות. ואכן, הדברים שמשמיע לעתים שרלוק הולמס בגנות התיאוריה הקודמת לעובדות ומשבשש את האמת היא הד לדברים שכתב, למשל, מקולי לטרוליאן ב-1858, על ספרו של באקל המנסה לבנות מערכת הסטורית שיטתית לפני שיש בידו עובדות; משפט המא-פיין את החשדנות הקבועה של ההסטוריון כלפי "תיאוריות" ו"מודלים". יש, אפוא, צורך להישמר הן מעדות הנסיבות והעובדות, העלולה להטעות ולהוביל לדרך לא נכונה, והן מן התיאוריה המוקדמת והנוקשה, הכולאת את החוקר בשבי של קונספציה.

דומה כי הולמס עצמו נותן כמה פעמים את התשובה לשאלה מהי הזיקה בין התיאוריה או המודל לבין העובדות הספציפיות וכיצד נוצרת אצלו ההתאמה בין העובדות לבין ההיקש והתיאוריה. והתשובה היא הקישור בין "מדע", לבין "אמנות", בין "שיטה" לבין "אינטואי-ציה". ראוי לזכור שהולמס, שהוא מחברו של ספר מדעי פופולרי בשם *Practical Hand-Book of Bee Culture* (מדריך מעשי לגידול דבורים), הוא גם מחברו של ספר מונומנטלי, שלמרבה הצער לא ראה אור ועקבותיו אבדו, בשם *The Whole Art of Detection* (אמנות הבילוש). הולמס מדבר בנושאים אחר על "מדע הבילוש" ועל "אמנות הבילוש", ראה: *The Sign of Four* (חותם הארבעה). הוא משתבח בהיותו בעל עין טובה ובעל כושר חשיבה רציונלי ואנאליטי ובעת ובעונה אחת מדבר על השראה ועל אינטואיציה. קיצורו של דבר, הולמס איננו מוצא שום סתירה בין כשרון אנאליטי וחשיבה מסודרת לבין דמיון יוצר והשראה. כדי להפוך עובדות למסכת מאורגנת ובעלת משמעות יש צורך גם בכשרון התצפית וגם בכשרון ההיקש; ההיקש יכול לבוא

וידעיה זו מסייעת לו, אבל היא מסייעת לו להגיע למסקנה סופית רק בעניין מסויים ומוגדר — ולא מעבר לו. ועל כן, נראה לי כי את הזיקה בין הבלש להסטוריון יש לראות לא במישור של דרכי החקירה ושיטת צבירת הידע או דרך הסקת המסקנה אלא בשתי הנחות יסוד שבלעדיהן אין הסטוריוגרפיה מודרנית ואין מחקר הסטורי.

את השקפתו הפוזיטיוויסטית והדרוויניסטית ניסח הולמס במאמרו הידוע המוזכר ב"חקירה בשני, שעורר כוכור את ביקורתו הקטלנית של ד"ר ווטסון. קשה להניח שארתור קונן-דויל, רופא ומחבר רומנים הסטוריים, לא הכיר את חיבוריו של צ'ארלס דרווין או שלא הכיר את חיבורו הגדול של ה.ת. באקל *History of Civilization in England* (1861-1857) שהר תיר רושם עז בזמנו. אילו קיבל הבלש שלו את התפישה ההסטורית המקורית של אנטונין אוגיסטן קורנו (1801-1877), דרך משל, לא היה יכול להיות בלש. ביסוד פעולתו של הבלש עומדת ההנחה כי דברים חייבים להיות מקושרים זה לזה בקישורים ברורים וניתנים לבחינה, לכימות ולאימות. כי ההתרחשויות הן מערכת סגורה שאין בה מקריות ואין בה סתמיות. בכל תחום מחקר, כתב באקל, מלווה הגידול בידע המצטבר בהתעצמות הוודאות כי קיימת אחדות, שעל-פיה, באותן נסיבות, יתרחשו מקרים בעלי אופי דומה בזה אחר זה. הטבע הוא מערכת מסודרת ושיטתית הפועלת לפי כללים קבועים ולפי הגיון זהה. תפישה כזו של ההסטוריה, מערכת מסודרת ושיטתית של התרחשויות הקשורות ביניהן בקשר סיבתי לפי כללים קבועים ולפי סדר זהה, צריכה להחליף את הדוגמה המטפיסית של הרצון החופשי ואת הדוגמה התיאולוגית של גורל הנקבע מראש. גישה הסטורית היא כזאת המחפשת את הקשר ההכרחי (necessary connexion) בין סיבה למסובב ובין מאורע אחד לאחר. ההתרחשויות ההסטוריות לעולם אינה תולדה של מקריות או של גורל. את ההגיון של ההתרחשויות ניתן לאבחן ולקבוע ב"שיטות מדעיות". תפקידו של ההסטוריון הוא, איפוא, לסדר את המאורעות ואת התופעות במערכת מאורגנת ובעלת משמעות. אם נבחנו את השבועה החגיגית של חברי מועדון מחברי הספרות הבלשית באנגליה משנת 1928, נראה כי סעיפי ה"נדר" הם תרגום להנחה ההסטוריוסופית של באקל: הבלש לא יפענח תעלומה בעזרת כוח עליון כלשהו, בעזרת אינטואיציה נשית או צירופי מקרים כאלה או אחרים. כל מקרה יש לבחון לגופו, להציג את כל העובדות הקשורות בו ולחשוף את הקשר ביניהן. כלומר, ניתן לכתוב

כתוצאה מהברקה. ייחודו הוא ביכולת לקשר ולמזג בין השניים. לאנשים רבים יש "תיאור-ריה", אנשים רבים אוספים "עובדות" ונתקלים ב"עובדות", אבל רק אנשים בודדים ויחידים סגולה מסוגלים להסיק מן העובדות הללו ידע מאורגן ושיטתי המוליך למסקנה חד-משמעית אחת. הולמס הוא, איפוא, המדען האופטימי המתעניין בדברים כשלעצמם והשקוע באיסוף העובדות, אבל טועה ד.פ. ראובר כשהוא מייחס להולמס היעדר השראה ואינטואיציה. והרי גם בעניין זה הולמס הוא בנה המובהק של המאה ה-19: הולמס הוא מדען ואמן בעת ובעונה אחת. במידה מסוימת אפשר לומר שבלשים גאונים כמו הולמס וכמו פוארו בעלי החוש הנדיר לגילוי העובדות החשובות ולקיר שור ביניהן הם הם ההסטוריונים האידיאליים של גיבון אשר כתב כי כדי שהסטוריון יהיה מסוגל לברור את העובדות החשובות והמועזות מתוך ה"תוהו ובוהו של המאורעות" עליו להיות בעל גניוס נדיר, ותכונה זאת היא האמ-נות הגבוהה ביותר של הבנת קורות המין האנושי. הגאונות היא המקשרת בין העובדות ל"תיאוריה", בין האינדוקציה לדרוקציה. (במאמר מוסגר אעיר כאן עוד כי הולמס איננו מחפש את הצדק אלא את האמת, להבדיל מן הבלש הקשוח [hardboiled] האמריקני, הרודף אחוז דיבוק אחר הצדק הפואטי; הולמס גם איננו מתעניין במניעים או בעולם הפנימי של גיבורי הפרשיות והתעלומות שהוא חוקר. כל מבוקשו הוא רק לקשר קשר הגיוני וחד-משמעי בין ה"דברים", לפתור "חידה", ולהשאיר אחריו את "העובדות" מאורגנות באופן מסודר).

אירוע הסטורי בזעיר-אנפין

עתה נחזור אל הבלש וההסטוריוגרפיה. כבר ראינו כי עניינו של הבלש הקלאסי הוא תמיד במה שהיה, בסיפור תחום וסגור. הוא נקרא בדרך כלל לפתור תעלומה סגורה וחתומה. השאלה שעליה הוא מתבקש להשיב היא מי עשה זאת? איך עשה זאת? שאלת המניע — למה עשה זאת — חשובה רק ככל שהיא מעניקה מפתח לשתי השאלות הראשונות. הוא אינו חותר לנסח כללים קבועים של התנהגות; התצפית שהוא עושה אינה צריכה לאפשר לנסח כללים של התנהגות אנושית מחייבת בזמן נתון. כל פרשה היא, על כן, אירוע הסטורי בזעיר-אנפין. הבלש אינו מתכוון לעולם לומר כי במצב דומה יפעלו אנשים באותה דרך, ברור, הוא יודע משהו על דרכי החשיבה של בני-האדם ועל התנהגותם,

לקריאה נוספת:

Robin, W. Winks, ed., *Historian as Detective: Essays on Evidence*, 1969.

James West Davidson & Mark Hamilton Lytle, *After the Fact: The Art of Historical Detection*, 2 Vols., New York 1982.

William O. Aydelotte, "The Detective Story as a Historical Source", in L.N. Landhamm, P. Towne, R.B. Browne, eds., *Dimensions of Detective Fiction*, Popular Press, 1976.

J.F. Ruber, "Sherlock Holmes and Nero Wolfe: The Role of the 'Great Detective' in *Intellectual History*", *ibid.*

Joseph Agassi, "The Detective Novel and Scientific Method", *Poetics Today*, Vol. 3 no. 1, Winter 1982.

וחלקיות, ולעתים גם מגמתיות ומעוותות, בתשבץ שלם ומלא "כפי שהדברים היו באמת". פעם ועוד פעם נשאל הרקול פוארו, גיבורה הבלגי האקסטרווגאנטי של אגאתה כריסטי "מה באמת קרה, מסייה פוארו?" ואילו השותפים בעלילה חוזרים ומאשרים באוזניו, אחרי שמסרו את עדותם, כי "כך זה באמת היה". ואכן, הרקול פוארו הוא התגלמותו המושלמת כמעט של ההסטוריון האופטימי נוסח המאה ה-19. והטקס של ההתכנסות המסיימת הוא בוודאי חלומו הנסתר של כל הסטוריון. ברומן *Five Little Pigs* מזהיר פוארו ללא כחל-ושרק: "אני באמת רוצה ליצור מחדש את העבר, להרגיש ולראות את המאורעות שהתרחשו, לראות מעבר למוכן מאליו ולהבין את המחשבות ואת הרגשות של השחקנים בדרמה". שוב ושוב הוא מכריז ששיאיתו היא לראות ביתר-בהירות את מהלכם של אירועים שהתרחשו בעבר. למעשה, יש ביכולתו לתאר גם באוזני המש-תתפים בדרמה מנקודת התצפית שלו כ"כל-יודע", את הדרמה לכל פרטיה וקישוריה, שכן הם, אף שנטלו בה חלק, מודעים רק לחלקה בשל היותם בעלי נקודת תצפית חלקית. ואין זה מפליא כי פוארו מבקש ברומן הנזכר, שעלילותיו יזכו לפרסום מידי ושהאמת כולה תצא לאור לאלתר, ואינו מסתפק בכך שהאמת תירשם בזכרונותיו של ד"ר ווטסון ותיחשף בפני הציבור רק בעתיד. לעומת זאת, את "משפט ההסטוריה" הוא משאיר לאחרים. הבלש הקלאסי איננו, איפוא, בן דמותו (או בן תדמיתו) של איש המדע אלא הוא בן דמותו של ההסטוריון הרציונאליסט בן המאה ה-19: לא היה אפשר לכתוב "בלש" בלא שקדמו לו הופעתה של ההסטוריוגרפיה והגישה ההס-טורית. יהיו השינויים שחלו בז'אנר הזה אשר יהיו, כמוהו כמו המחקר ההסטורי, אין הוא יכול להתקיים בלי ההנחה שתופעות ואירועים שונים מהווים מערכת, ובלי ההנחה שניתן לשחזר אירועים שקרו "כפי שהיו באמת". הרקול פוארו, אם תרצו, הוא ההסטוריון כפי שהיה רוצה להיות.

מכאן גם הפופולריות של הסיפור הבלשי. הוא משכנע לכאורה כי תמיד אפשר להגיע אל האמת וכי תמיד אפשר לשחזר את העבר "כפי שאכן היה" והוא מבוסס על דרך החשיבה האינדוקטיבית. רק בתיאולוגיה רווחת והכר-חית הגישה הדדוקטיבית, כתב באקל, ואילו בכל התחומים האחרים מעדיפים בני-האדם את השיטה האינדוקטיבית. האינדוקציה "המתחילה בעובדות היא תמיד פופולרית יותר מן הדדוקציה, המתחילה ברעיונות".

סיפור בלשי, כפי שאפשר לכתוב "ההסטוריה", רק אם אתה מניח ש"דברים" אינם מתרחשים באופן סתמי וחסר משמעות, באופן דיאכרוני או סינכרוני. כל ה"דברים" מתקיימים בתוך מערכת מסוימת המארגנת אותם. וכך גם אומר פוארו ברומן הראשון של אגאתה כריסטי, *The mysterious affair of styles* כי תפקידו של הבלש הוא להסדיר את כל העובדות במקומן הנכון, לפסול את המיותרות, לאסוף את החשובות ולסדר הכל בשרשרת העובדות תוך מילוי החוליות החסרות. הסיפור הבלשי, כמו הכתיבה ההסטורית, הוא הדגמה חוזרת ונשנית של עקרון זה. העובדה שהבלש הקלאסי הקפיד מאוד על הכללים האריסטוטליים, הפכה אותו למייצג המובהק ביותר של הנחה זו. דומני כי הדבר מסביר את התופעה שרבים מן הסיפורים הבלשיים הקלאסיים מתרחשים בזירה בעלת אופי "סגור", המהווה מעין מיק-רוקוסמוס של החברה ושל "ההסטוריה": טירה, בית-אחוזה, רכבת, ספינה וכדומה (בעוד שהבלש ה"קשוח" וה"מעורב" יוצא אל החיים), מתערב בעלילה ונמצא בתנועה בלתי-פוסקת כחלק מזרם ההתרחשויות). מה שמבקש הבלש לעשות הוא להוכיח – אחרי הסלקציה המתאימה – כי שום עובדה אינה מקרית וכי לכל עובדה יש "משמעות" בתוך מערכת נתונה. הבלש וההסטוריון, שניהם מבקשים לתאר שרשרת של התרחשויות בזמן נתון ובמקום מוגדר כדי להעניק להתרחשות זו הסבר ו"משמעות". ממילא נובעת מכאן ההנחה הבאה, המקשרת את הבלש עם ההס-טוריוגרפיה ועם הרומן ההסטורי (שנתן דחיפה גדולה להתפתחות המחקר ההסטורי במאה ה-19). כוונתי לכך שהבלש – כמו ההסטוריון – מאמין שאפשר לתאר את העבר ולשחזרו, "כפי שהיה באמת" (*Wie es eigentlich gewesen*). הבלש הקלאסי מממש את המודל של ההסטוריון של ליאופולד פון ראנקה (1886-1795): הוא גם משחזר את האירועים "כפי שהיו באמת" וגם מסתפק בשיחזור כשלעצמו בלי לשפוט את האירועים ואת הגיבורים שיפוט הסטורי כלשהו. אבל יש לזכור כי ראנקה לא דיבר על שיחזור המאור-עות בלבד תוך הדגשת ייחודם אלא אף סבר כי על ההסטוריון לנסות לחדור אל עולם המניעים העמוק והמסתורי של החיים. מה שעושה הבלש הקלאסי הוא התגשמות האידיאל ההס-טוריוגרפי: אחרי שהוא מלקט את העובדות הדרושות ומנתח אותן, ואחרי שהוא מאזין לכל העדויות הנחוצות ומעמיד אותן בפני הביקורת שלו, הוא מסוגל לשבץ את העדויות הנמסרות מתוך נקודת-תצפית סובייקטיביות